

**Голові разової спеціалізованої вченої ради
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
професору Олександрю ФІСУНУ
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022**

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора політичних наук (спеціальність 23.00.01 — теорія та історія політичної науки), професора, професора кафедри міжнародної інформації, Навчально-наукового Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка Андрєєвої Ольги Миколаївни на дисертаційну роботу Денисюк Анастасії Валентинівни «Політичний діалог як чинник консолідації українського суспільства», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, за спеціальністю 052 Політологія

1. Обґрунтування вибору теми дослідження. Активізація політичних конфліктів і криз, глобальні суспільно-політичні трансформації, потреба у побудові ефективної взаємодії на різних рівнях у просторі політики, зокрема, між владою і громадянським суспільством актуалізують дослідження місця і ролі політичного діалогу як на рівні держави, так і між державами і цивілізаціями. Варто зазначити, що запит на ефективний політичний діалог з владою досить давно визрів в українському суспільстві. Крім того, потребує глибинного дослідження сутність політичного діалогу в сучасних умовах, його структура, кореляційні зв'язки, вплив на духовне зміцнення нації. У цьому контексті, як слушно зазначає дисертантка, що побудова діалогу між представниками влади і суспільством є єдиним оптимальним рішенням, що протистоїть різним негативним сценаріям розвитку суспільно-політичних подій в Україні (с. 25), політичний діалог повинен будуватись на основі довіри, спільної ціннісної системи між суб'єктами взаємодії, що сприяє демократизації суспільства.

Формування оптимальної взаємодії ускладнюється в умовах повномасштабної агресії з боку Російської Федерації, адже крім зброї, застосовується значний набір технік і прийомів проти української нації, що спрямовані на знищення її духовного ядра. Анастасія Денисюк акцентує увагу на певній технологізації та цифровізації політичної комунікації, що сприяє виникненню нових форм феномену, що досліджується. Тому слушним є

звернення дисертантки до аналізу політичного діалогу як детермінанти зміцнення нації, і як процесу, який здатний прискорити реалізацію зовнішньої стратегії розвитку держави та є запорукою безпеки України.

Варто відзначити, що у дисертації проаналізовано літературу з різних галузей знань, вона має міждисциплінарний характер і ґрунтується на соціетальному підході.

У роботі детально проаналізовано еволюцію розуміння феномену політичного діалогу, що дало змогу запропонувати авторські визначення, класифікації та виокремити базові чинники формування діалогу. Своєрідним методологічним підходом є соціетальний, в рамках якого розглядає дисертантка вплив менталітету, архетипів, традиції суспільства на зміст та результат діалогу. Приділяється увага питанню утвердження ідентичності українців, що є потужним консолідуючим фактором. Дисертантка слушно зазначає, що національна ідентичність сприяє об'єднанню нації та є ґрунтом для побудови та розвитку політичного діалогу між владою і суспільством (с.116).

Актуальними є сформульовані детермінанти політичного діалогу (конструктивні та деструктивні), які, у свою чергу, впливають на окремі елементи політичної культури і свідомості українців. Анастасією Денисюк проаналізовані особливості менталітету українців і росіян, показані суттєві відмінності, що сьогодні використовуються урядом країни-агресора для продовження війни. Справедливо зазначено, що сьогодні стратегія на євроатлантичну інтеграцію може стати одним із чинників консолідації суспільства і основою для побудови діалогу якісно нового рівня. Цікавою є розробка стадій консолідації суспільства, що визначається, в першу чергу, комунікацією із владою на основі толерантності, поваги і довіри (с. 87).

Доречним є звернення до аналізу наявного політичного режиму, як одного із головних детермінант політичного діалогу, який визначає його якість і можливості реалізації. Досить сміливим є вихід на певні моделі політичного діалогу між Росією і Україною за конкретних політичних, економічних, соціальних умов.

Варто відмітити що певні припущення і висновки дисертантка підкріплює результатами соціологічних опитувань, які проводилися у різні роки і тому є показовими для аналізу динаміки певних феноменів.

Застосування міждисциплінарних та політологічних підходів, методів і принципів пізнання, надали змогу авторці дисертації детально проаналізувати зміст, функції та взаємозв'язки досліджуваного феномену, розкрити практичну цінність та виявити його взаємозв'язок з політичною культурою та свідомістю, менталітетом українського суспільства.

2. Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому і оформлення.

Чітка структура та зовнішнє оформлення роботи в цілому відповідають вимогам, що визначають особливості підготовки дисертаційної роботи, поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Дисертації складається з анотацій в українською та англійською мовами, переліку умовних скорочень, вступу, 3 розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи складає 233 сторінки, обсяг основного тексту — 194 сторінки. Список використаних джерел містить 326 найменувань, з них 57 — іноземною мовою.

Перший розділ «Теоретико-методологічні засади становлення та розвитку політичного діалогу» присвячений визначенню головних понять і категорій, концептуалізації сутності політичного діалогу. Здійснено аналіз феномену діалогу з точки зору міждисциплінарних підходів і концепцій (лінгвістичного, філософського, соціологічного, політологічного). Феномен політичного діалогу визначено як універсальний базовий механізм організації міжлюдської комунікаційної взаємодії суб'єктів, що представляє собою ідеальну модель раціонального регулювання суперечностей в царині політики, в умовах соціальних змін, політичних конфліктів і криз. Він обґрунтовується як певна конфігурація взаємодії, переговорний процес і партнерство, що будуються на принципах дискурсивної рівноправності та прагнуть досягти взаємовигідного результату. Показано, що політичний діалог виступає механізмом, технологією узгодження інтересів між суб'єктами, є процесом і методом політичної комунікації. Доведена кореляція політичного діалогу із рівнем політичної культури і свідомості як політичної еліти, так і громадян, менталітетом і усталеними традиціями. Виокремлено головні ознаки політичного діалогу та показано його роль як чинника консолідації суспільства, що спрямований на оптимальне узгодження інтересів різних соціальних груп, розв'язання конфліктів, знаходження спільної ціннісної основи для розвитку суспільства (с.88).

Сформульовані головні функції політичного діалогу: комунікативна; консолідуюча; когнітивна; регулятивна; контролююча; емотивна; прогностична; інформаційна; конативна; креативна тощо. Виокремлено стадії консолідації суспільства, в залежності від розвитку політичної культури і свідомості та процесів у політичній системі суспільства: консолідація-адаптація, консолідація-ідентифікація, консолідація-трансформація (с.87). Систематизовано суб'єктивні та об'єктивні чинники побудови політичного діалогу. Політичний діалог містить політико-культурний, технологічний,

економічний і психологічний компоненти, що детермінують особливості побудови політичного діалогу з метою консолідації суспільства.

У **другому розділі** «Політичний діалог як детермінуючий фактор консолідації українського суспільства» обґрунтовано діалектичний взаємозв'язок між політичною культурою і політичним діалогом, оскільки вона, разом з іншими чинниками, формує, спрямовує і коригує зміст і форми політичного діалогу. Крім того, політична культура концентрує у собі соціально-психологічні фактори, які впливають на зміни політичної системи суспільства.

Розкривається роль національної ідентичності як потужного потенціалу консолідація суспільства у контексті розбудови політичного діалогу (с.116). Проаналізовано ціннісні орієнтації та відповідні форми поведінки, характерні для представників субкультурних утворень, що проявляється у ставленні до влади та держави загалом. Стверджується, що чим вище рівень політичної культури, чим більш консолідованим є суспільство, тим оптимальніше реалізується конструктивний політичний діалог. Охарактеризовано політичні субкультури екстериторіального характеру (національно-демократична, національно-радикальна, українських росіян та інерційна комуно-більшовицька) та регіональні національні ідентичності в Україні. Показано їх використання для підбору РФ маніпулятивних політичних технологій з метою створення конфліктів в українському суспільстві. Дисертантка довела кореляцію актуальних цінностей з політичним вибором, наявною суспільно-політичною ситуацією та ставленням громадян до зовнішньополітичної стратегії держави. Встановлено, що під впливом зовнішньої загрози (російсько-української війни), збільшення довіри до громадських організацій (активізації волонтерського руху), завдяки діалогу в суспільстві для більшості українців відбувся подальший розвиток національної ідентичності (с. 127-127). Проте залишається небезпека від наслідків конкуренції української та російської ідентичностей на теренах України. Тому важливо підтримувати діалог з громадянами, в тому числі тимчасово окупованих територій, для консолідації суспільства і розвитку національної ідентичності. Запропоновані механізми консолідації українців, зокрема, за допомогою спеціальних онлайн-платформ, каналів у соціальних мережах. Показано, що політичний діалог в українському суспільстві опосередкований також деструктивними (суб'єктивними і об'єктивними) детермінантами.

У **третьому розділі** «Праксеологія формування і реалізації політичного діалогу в Україні» аналізуються форми політичного діалогу, які виникли під впливом нових інформаційно-комунікативних технологій, демократизації

відносин та умовами російсько-української війни. Досліджено потенціал громадської дипломатії, громадського лобіювання та електронної демократії як форм політичного діалогу між керуючою елітою і громадянами. Електронна демократія сприяє налагодженню ефективного політичного діалогу між політикумом і громадськістю, через наявність таких атрибутів: якість і свобода інформації; реордианація владних повноважень через перерозподіл повноважень між державою та громадянами; координація та гармонізація приватних і публічних інтересів шляхом узгодження позицій і спільне прийняття важливих рішень; інформаційна правова забезпеченість через ЗМІ; е-участь і особлива система ідентифікації; загальна доступність механізмів е-демократії; інформаційна безпека (с. 163-164).

Акцентується увагу на тому, що в умовах воєнного конфлікту між Російською Федерацією і Україною важливу роль відіграє інформаційно-психологічна війна. Виявлено, принципові відмінності у базових ціннісно-світоглядних орієнтаціях та національному характері між українським і російським суспільствами. Ці відмінності стали одним із конфліктогенних чинників як на рівні міжособистісної, міжгрупової, так і міждержавної взаємодії.

Проаналізовано роль ЗМІ, які часто виступають деструктивними чинниками формування діалогу. Зроблено моніторинг новин російських державних ЗМІ та російських сайтів, які поширюють дезінформацію про Україну (с.186). Проаналізовані деякі моделі можливого майбутнього політичного діалогу між Україною і Росією за конкретних умов.

У **висновках** зазначено основні результати дисертаційного дослідження, їх практичне значення, а також перспективні напрями їх використання та подальші вектори вивчення цієї проблематики.

Список використаних джерел містить як вітчизняні, так і закордонні праці (як класичні, так і сучасні), що свідчить про те, що автор спирається на актуальні дослідження проблематики політичного діалогу.

3. Зв'язок роботи з науковими програмами, темами грантами. У розділах поетапно подано виконання поставлених завдань, які здійснено на високому методологічному рівні. Це є свідченням того, що Анастасія Денисюк володіла необхідними для рівня доктора філософії компетенціями. Дисертація виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри суспільно-політичних наук та відповідно до комплексної теми «Політичний консенсус в Україні як світоглядна і практична проблема» № 91К1 і кафедри політології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, відповідно до наукової комплексної теми «Реформування політичної системи

України у порівняльній та глобальній перспективі», номер державної реєстрації 0119U102298 (с. 26-27).

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень. Наукові положення, висновки і результати, які представлено у дисертації А. Денисюк, слід оцінити як теоретично, так і практично обґрунтовані й достовірні. Загальні висновки у дисертації аргументовані та відображені у 24 наукових працях. Вони відбивають поставлені завдання та результати проведеного дослідження. Матеріал дисертацію викладений чітко і послідовно, що засвідчує ерудованості авторки, її здібності до критичного аналізу існуючих підходів і теорії та креативного мислення. Застосування відповідних методів дослідження, зокрема, історичного підходу дозволило дослідити еволюцію позицій щодо розуміння природи діалогу, співвідношення його конструктивних параметрів. За допомогою методу контент-аналізу авторка визначила сутність та мету політичного діалогу через аналіз текстів та інші матеріали. Соціетальний підхід надав можливість проаналізувати культуру суспільства, менталітет і психологічні особливості людини у взаємодії, враховуючи вплив національної ідентичності та інші.

5. Основні наукові результати, отримані авторкою, та їх наукова новизна. Наукова новизна отриманих результатів полягає у комплексному дослідженні феномену політичного діалогу і його взаємозв'язку із консолідацією українського суспільства в умовах широкомасштабного воєнного конфлікту між Російською Федерацією і Україною. Вперше у вітчизняній політичній науці обґрунтовано феномен політичного діалогу як певної універсалиї політичної культури суспільства, що являє собою цілісну структуру, у якій пов'язані ситуативні смисли комунікативної взаємодії і сенси, диспозиції світолюдської цілісності, що дозволяють розуміти діалог в політиці не лише як комунікативний режим, а як потужний механізм розв'язання нагальних політичних проблем на різних рівнях взаємодії; поглиблено аналіз діалектики взаємозв'язку між політичною культурою і політичним діалогом, коли політична культура і свідомість разом з іншими чинниками формують, спрямовують і коригують самий політичний діалог; розроблено положення щодо консолідуючого потенціалу національної ідентичності в контексті розбудови політичного діалогу на основі схожості ціннісних орієнтацій і відповідних форм поведінки, політичної культури та переконань; отримали подальший розвиток ідея підвищення ефективності громадського лобізму, громадської дипломатії та електронної демократії як інструментів політичного діалогу в Україні тощо.

Отже, дисертація, виконана Анастасією Денисюк, є самостійним науковим дослідженням актуальної проблеми, містить оригінальні підходи до розв'язання теоретичних і практичних завдань та елементи наукової новизни.

6. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях. Наукові положення повністю обґрунтовані та отримали необхідно апробацію на науково-практичних конференціях. Варто відмітити активність дисертантки, яка почала працювати над розробкою цієї теми ще з 2014 року, про що свідчать її виступи на наукових конференціях і публікації у збірках матеріалів. Основні результати дослідження відображено у 10 наукових публікаціях, із яких 4 одноосібні, а 6 у співавторстві, та 14 матеріалів науково-практичних конференцій. Це повністю відповідає вимогам до представлення результатів дисертаційного дослідження в публікаціях, що визначають підготовку дисертації на здобуття ступеня доктора філософії.

7. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації. Теоретико-прикладне значення роботи не викликає жодних сумнівів, оскільки в ній викладено основні положення щодо структури, функції, чинників політичного діалогу та його ролі для зміцнення українського суспільства, становлення національної ідентичності. Такі діалогові форми, як громадська дипломатія, громадське лобювання та електронна демократія здатні наблизити громадян до прийняття рішень і створити досить прозорий простір для обміну інформацією. Дисертація А. Денисюк суттєво розширює сучасні знання у сфері політичної комунікації та інформаційної безпеки. Основні результати, положення, висновки, пропозиції можуть бути використані в діяльності органів державної влади, в аналітичних розробках науково-дослідних інститутів, у освітянській сфері, у процесі розробки засадничих положень національної безпеки України. Основні положення та висновки дисертації можуть також використовуватися у закладах вищої освіти при підготовці програм і навчально-методичних матеріалів нормативних та спеціальних курсів, що присвячені проблемам політології, політичної конфліктології, політичної комунікації, міжнародних відносин, аналізі зовнішньої та внутрішньої політики України, демократизації політичної системи суспільства.

8. Дотримання академічної доброчесності. На підставі вивчення тексту дисертації здобувачки, її наукових праць та Протоколу контролю оригінальності встановлено, що дисертаційна робота виконана самостійно, текст дисертації не містить плагіату. Усі висновки, зокрема, й ті, що характеризують наукову новизну дисертаційного дослідження, одержані авторкою особисто. В дисертації не використовувались ідеї та розробки, що

належать співавторам. Отже, дисертація, згідно з представленими даними та аналізом тексту роботи, відповідає вимогам академічної доброчесності.

9. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Підкреслюючи безперечно актуальність обраної теми, її новизну та обґрунтованість висновків, сформульованих у роботі, та належний рівень її виконання, вважаємо за необхідне зробити деякі критичні коментарі. Сподіваємось, що зазначені нижче питання, зауваження і міркування будуть висловлені у ході дискусії та будуть враховані у подальшій роботі дисертантки.

1. Жодним чином не ставлячи під сумнів аналіз феноменів політичний діалог та політичний дискурс, хотілося б отримати від дослідниці пояснення відмінностей між цими поняттями в межах теми дисертації.

2. Обґрунтуйте, будь ласка, як впливають психологічні особливості учасників політичного діалогу на його перебіг та результат.

3. Авторка здійснила важливий аналіз можливого політичного діалогу між Російської Федерацією і Україною в умовах війни. Виникає питання, чи змінилась ситуація, на думку дисертантки, на сьогоднішній день? У разі змін, які моделі політичного діалогу можна запропонувати за цих умов?

4. У роботі розглядається політична культура і свідомість, зокрема, акцентується увага на тому, що її рівень визначає якість політичного діалогу. Чи можна стверджувати що при високому рівні політичної культури політичний діалог є оптимальним?

5. Які ризики Ви вбачаєте у використанні, наприклад, електронного голосування, або іншого ресурсу для спільного прийняття рішень владою і громадянами? Чи може електронна демократія у майбутньому стати альтернативою традиційній демократії?

Висловлені коментарі та зауваження не є категоричними. Позицію та переконання авторки мають право на відстоювання під час захисту дисертації. Зроблені зауваження не зменшують загальної позитивної оцінки дисертації, вони не стосуються змісту основних положень дослідження і не ставлять під сумнів достовірність отриманих результатів та сформульованих теоретичних висновків, що мають суттєве значення для подальшого розвитку політології.

9. Загальні висновки щодо дисертаційної роботи. Підсумовуючи вищезазначене і зважаючи на актуальність, наукову новизну сформульованих положень, практичну спрямованість отриманих результатів, їхню обґрунтованість і достовірність, а також науково-практичну цінність висновків є достатні підстави вважати, що дисертація Денисюк Анастасії Валентинівни «Політичний діалог як чинник консолідації українського суспільства» відповідає спеціальності 052 Політологія, 05 Соціальні та поведінкові науки.

Здобувачем повністю виконано освітню та наукову складову підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти й накопичено теоретичні знання, уміння, навички та компетентності, достатній для розв'язання комплексних проблем у царині професійної та дослідно-інноваційної діяльності, опановано методологію наукової діяльності.

Дисертація є завершеною науковою працею, у якій авторка отримала науково-обґрунтовані результати. Дисертація відповідає п. 6.9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разовою спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами) та «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, а також наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», а її авторка — Денисюк Анастасія Валентинівна — заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія.

Офіційний опонент:

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри
міжнародної інформації,
Навчально-наукового
Інституту міжнародних відносин
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

Ольга АНДРЕЄВА

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ

створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 19:47:33 04.12.2023

Назва файлу з підписом: Відгук Андрєєва на дис Денисюк 1.pdf.p7s

Розмір файлу з підписом: 214.9 КБ

Назва файлу без підпису: Відгук Андрєєва на дис Денисюк 1.pdf

Розмір файлу без підпису: 197.7 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: АНДРЕЄВА ОЛЬГА МИКОЛАЇВНА

П.І.Б.: АНДРЕЄВА ОЛЬГА МИКОЛАЇВНА

Країна: Україна

РНОКПП: 2802608427

Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 17:23:09 04.12.2023

Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"

Серійний номер: 5E984D526F82F38F040000008964DA00062B8004

Тип носія особистого ключа: Незахищений

Алгоритм підпису: ДСТУ-4145

Тип підпису: Удосконалений

Тип контейнера: Підпис та дані в одному файлі (CAAdES enveloped)

Формат підпису: З повними даними ЦСК для перевірки (CAAdES-X Long)

Сертифікат: Кваліфікований

**Голові разової спеціалізованої вченої ради
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
професору Олександрю ФІСУНУ
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022**

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора політичних наук (спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси), професора, завідувача кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» Наумкіної Світлани Михайлівни на дисертаційну роботу Денисюк Анастасії Валентинівни «Політичний діалог як чинник консолідації українського суспільства», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 — Соціальні та поведінкові науки, за спеціальністю 052 — Політологія

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасні воєнні конфлікти, політичні кризи демонструють актуальність проблеми побудови діалогу, пошуку методів розв'язання суспільно-політичних проблем та прогнозування наслідків домовленостей між сторонами конфлікту. Політичний діалог є багатоаспектним і досить складним феноменом, адже від нього залежать політичне майбутнє держави, реалізація стратегії, розвиток демократії та багато інших процесів. Тому він потребує комплексного аналізу як на теоретичному рівні, так і у практичній площині. Російсько-українська війна додатково актуалізує розгляд теми, запропонованої Денисюк А.В., адже моделювання різних сценаріїв досягнення миру допомагає політикам обрати оптимальне рішення у певний момент часу.

Важливим є звернення Анастасії Денисюк до проблематики консолідації українського суспільства, розгляду у цьому процесі ролі національної ідентичності та політичного діалогу (с. 106-117). Оригінальним науковим доробком є аналіз деструктивних детермінант формування політичного діалогу в українському суспільстві, адже вони теж є вельми впливовими (с. 117-131).

Слушним є акцент у дисертації на тому, що потрібно розвивати діалог між владою і громадянським суспільством, який виступатиме ґрунтом подальшої консолідації українського суспільства, сприятиме безпеці держави.

Тому сформульована Денисюк А. В. мета дослідження, а також відповідні завдання демонструють комплексний політологічний та міждисциплінарний підходи щодо виявлення його сутності й особливостей формування як консолідуючого чинника українського суспільства (с. 27). Зокрема, тема дисертації розкривається через аналіз взаємозв'язку політичної культури і суспільно-політичного діалогу та ролі феноменів громадської дипломатії і лобізму як форм політичного діалогу. Слушним є звернення до вивчення діалогічних можливостей електронної демократії, яка сприяє побудові довіри між керуючою елітою і громадянським суспільством в Україні. Відповідно, використання різних теоретико-методологічних підходів та напрацювань сучасних політологів, соціологів, психологів, військових експертів, економістів демонструють широкий методологічний спектр, за допомогою якого дисертантка комплексно проаналізувала політичний діалог, його структуру, функції та можливості для консолідації українського суспільства. Особливо це актуально під час війни.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому і оформлення.

Дисертація є завершеною науковою працею, яка має логічну, чітку структуру і оформлена відповідно до Постанови №40 МОН України від 12.01.2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації». Дисертація складається із анотацій українською та англійською мовами, переліку умовних скорочень, вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи складає 233 сторінки, обсяг основного тексту — 194 сторінки. Список використаних джерел містить 326 найменувань, з них 57 — іноземною мовою.

У **вступі** сформульовано актуальність дослідження, мета і завдання, ступінь розробленості наукової проблематики як зарубіжними, так і

українськими дослідниками, теоретичне і практичне значення для різних сфер життя суспільства.

У **першому розділі** авторка зробила ретроспективний аналіз політичного діалогу (с. 34-43), приділила увагу визначенню головних понять, концептуалізації сутності політичного діалогу. Застосовується міждисциплінарний підхід і розглядаються різні концепції щодо аналізу політичного діалогу. Денисюк А. В. обґрунтовано визначає політичний діалог як базовий механізм організації комунікативної взаємодії суб'єктів політики, що представляє собою ідеальну модель раціонального врегулювання конфліктів. Авторка визначає роль політичного діалогу і демонструє його можливості. Вона доводить, що в ньому міститься як переговорний процес, так як партнерство, досягнення оптимального результату і технології. Показано, що політичний діалог містить певний алгоритм дій (с. 47), має структуру (с. 49) та ознаки. Цінним для політичної думки є авторське визначення політичного діалогу, в якому акцентується увага на раціональності політичної взаємодії, що спрямована на оптимальне узгодження інтересів з метою досягнення саме суспільного блага, прагнення досягти згоди, що реалізується на основі взаємної поваги, компромісу, толерантності (с. 50). Виокремлені види політичного діалогу на основі різних ознак, моделі та систематизовані його форми. Описані рівні реалізації політичного діалогу (с. 68). Визначено суб'єктивні та об'єктивні чинники побудови політичного діалогу та компоненти, що детермінують особливості його побудови з метою консолідації українського суспільства. Детально показано використання методологічного інструментарію та проаналізовано процес і феномен об'єднання суспільства (с. 85-88).

У **другому розділі** авторка доводить взаємозв'язок і взаємозалежність між політичною культурою і політичним діалогом. Показані складові політичної культури, які визначають політичну систему суспільства, особливості комунікації та міру демократизації. Детально аналізується роль діалогу, процес усвідомлення національної ідентичності, воєнний конфлікт, що впливають на консолідацію українського суспільства (с.116). Виокремлено

політичні субкультури з характерними для них актуальними суспільно-політичними цінностями, менталітетом, поведінкою. Детально розглянуті політичні субкультури екстериторіального характеру та регіональні національні ідентичності в Україні, які використовуються владою РФ для створення конфліктів у державі (с. 107-110). Акцентовано увагу авторки на необхідності формування етнонаціональної політики України із врахуванням того, що зміцнення стійкої національної ідентичності українців, багато в чому, залежить від взаємин субкультур, що впливає на формування соціокультурного образу України. Доведено, що під впливом зовнішньої загрози (російсько-української війни), українці глибше усвідомили власну ідентичність, збільшилась довіра до громадських організацій, ЗСУ. Денисюк Анастасія звертає увагу на необхідності побудови діалогу з громадянами, які проживають на тимчасово окупованих територіях, що сприятиме гуртуванню нації. Запропоновані різні механізми для мінімізації інформаційного впливу держави-агресора на українців (с. 114-115). Систематизовані засоби і методи консолідації українців, зокрема, за допомогою спеціальних онлайн-платформ, каналів у соціальних мережах (с. 115-116). Проаналізовані суб'єктивні та об'єктивні деструктивні детермінанти політичного діалогу, зокрема, конфлікт, криза, війна, корупція.

У **третьому розділі** проаналізовано форми політичного діалогу, які виникли під впливом розвитку нових інформаційно-комунікативних технологій, демократизації відносин та умов російсько-української війни. Розглянуто можливості громадської дипломатії, громадського лобіювання та електронної демократії як форм політичного діалогу між керуючою елітою і громадянами. Діалогічні виміри е-демократії надають широкі можливості громадянам для ведення діалогу з керуючою елітою, для підготовки до комунікації тощо (с. 156-157). Йдеться про пошук механізмів демократизації їх відносин, збільшення довіри і гуртування нації. Розглядаються принципові відмінності у базових ціннісно-світоглядних орієнтаціях та менталітеті українців та росіян, політичних режимах, традиціях. Денисюк А.В. аналізує роль інформаційної війни, яка здатна негативно вплинути на прийняття

політичних рішень і діалог. Моніторинг новин російських державних ЗМІ та російських сайтів засвідчив, що вони активно поширюють дезінформацію про Україну (с.186). Російська пропаганда працює на підтримку війни і конфлікту. Авторкою запропоновані методи, які здатні скоригувати негативні образи, які поширюються у ЗМІ (с. 182). Запропоновані та охарактеризовані певні моделі можливого політичного діалогу між Україною і Росією, якщо будуть виконані вимоги України. Денисюк А.В. зробила аргументовані висновки і окреслила напрями, які стосуються вивчення цієї проблематики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами грантами.

Дисертаційна робота здобувачки виконана на кафедрі суспільно-політичних наук Вінницького національного технічного університету, відповідно до комплексної теми «Політичний консенсус в Україні як світоглядна і практична проблема» № 91К1, та кафедрі політології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, відповідно до наукової комплексної теми «Реформування політичної системи України у порівняльній та глобальній перспективі», номер державної реєстрації 0119U102298.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційне дослідження Денисюк А.В. Спирається на широку теоретико-методологічну базу, яка представлена як «класичними» підходами і концепціями, так і новітніми політологічними дослідженнями. Представлені результати наукових положень та висновків, які сформульовані у дисертації, є цілком обґрунтованими й достовірними, що спираються на результати соціологічних опитувань і статистичні дані. Особливо хочеться відмітити використання міждисциплінарного підходу, який сприяв комплексному дослідженню політичного діалогу. Контент-аналіз дозволив проаналізувати тексти, опубліковані у ЗМІ, які впливають на побудову політичного діалогу. Соціетальний підхід був використаний для аналізу взаємозв'язків у системі «культура-суспільство-людина» з метою прогнозування результатів політичного діалогу. Загальні висновки у дисертації аргументовані та

відображені у 24 наукових працях. Вони відбивають поставлені завдання та результати проведеного дослідження.

Наукова новизна досліджень та одержаних результатів. Наукова новизна дисертаційного дослідження є переконливою, а результати і положення, які виносяться здобувачкою на захист, є обґрунтованими, повними і логічними. Особливо варто відмітити значну кількість наукових праць здобувачки, що свідчить про її інтерес до науки і ґрунтовну роботу над темою. Також варто звернути увагу на міждисциплінарний характер дослідження, яке полягає у комплексному дослідженні феномену політичного діалогу і його взаємозв'язку із консолідацією українського суспільства в умовах широкомасштабного воєнного конфлікту між Російською Федерацією і Україною. Дисертація є значимою як з теоретичної, так і з практичної точки зору для подальшого використання в освітньому процесі, наукових дослідженнях та практичній площині.

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях. Основні результати та положення дисертаційного дослідження здобувачки викладені нею у 10 наукових публікаціях, із яких 4 одноосібні, а 6 у співавторстві, та 14 матеріалів науково-практичних конференцій. Наукові положення повністю обґрунтовані та отримали необхідно апробацію на науково-практичних конференціях. Варто відмітити активність дисертантки, яка почала працювати над розробкою цієї теми ще з 2014 року, про що свідчать її виступи на наукових конференціях і публікації у збірках матеріалів. Це відповідає вимогам до представлення результатів дослідження в публікаціях, що визначають підготовку дисертації на здобуття ступеня доктора філософії.

Дотримання академічної доброчесності. Ознайомившись із протоколом перевірки дисертаційної роботи на наявність запозичень, можна констатувати що робота є унікальною, а цитати та ідеї інших авторів мають відповідні посилання, що відображені у списку використаних джерел. Отже, дисертаційна робота повністю відповідає вимогам академічної доброчесності.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертації. Теоретико-прикладне значення роботи полягає у розширенні сучасних знань у сфері політичної комунікації та інформаційної безпеки. Основні результати, положення, висновки, пропозиції можуть бути використані в діяльності органів державної влади, в аналітичних розробках науково-дослідних інститутів, у освітянській сфері, у процесі розробки засадничих положень національної безпеки України, під час підготовки програм, навчально-методичних матеріалів дисциплін, які присвячені питанням політології, міжнародних відносин, політичної конфліктології, політичної комунікації, демократизації.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Враховуючи перераховані вище сильні сторони дисертаційного дослідження, хочу звернути увагу на деякі дискусійні положення та зауваження, які потребують уточнення і врахування у подальшій науковій роботі здобувачки.

1. У дисертації розглядається політичний діалог як чинник консолідації українського суспільства. Проте за умов відкритого демократичного суспільства модель конструктивної суспільної консолідації не може бути всеохоплюючою (за своєю структурою і змістом) та директивною. Недостатньо уваги приділено тому, що історично зумовлений, природний незбіг людських інтересів неминуче породжуватиме потребу у постійному моніторингу відносин у середині соціуму. Особливо актуальною залишатиметься потреба у такому моніторингу в процесі реалізації стратегії руху до конкретної моделі внаслідок обов'язкової появи біфуркаційних точок, які пропонуватимуть різні варіанти подальшої реалізації політичної стратегії. Було б доцільно розглянути історичне коріння питань національної консолідації українців, русифікацію тощо. Крім того, дисертація б збагатилась розглядом, зокрема, основ консолідації українського суспільства, наприклад, забезпеченням соціальної справедливості через перерозподіл доходів.

2. Авторка акцентує увагу на наявності ефективних політичних технологій, які здатні оптимізувати політичний діалог між керуючою елітою і

громадянами. Однак у дисертації не відображені критерії ефективності таких технологій, за якими можна оцінити їх вплив.

3. У 3 розділі дисертації розглядаються політичні субкультури екстериторіального характеру в контексті їх використання політиками для підбору маніпулятивних політичних технологій з метою формування громадської думки. При тому авторкою зазначено, що нині залишається небезпека конкуренції на теренах України української та російської ідентичностей. Доцільно було б запропонувати механізми подолання чи мінімізації такої конкуренції.

4. У тексті дисертації згадується поняття «історична пам'ять», яке не достатньо розкрито, хоча має вплив на результат політичного діалогу. Було б доречним показати вплив «історичної пам'яті» на процес консолідації суспільства та зміст політичного діалогу, що збагатило б представлене дослідження.

Утім позначені пропозиції та зауваження не впливають суттєво на загальне позитивне враження щодо проведеної здобувачкою дослідницької роботи. Зроблені зауваження не стосуються змісту основних положень дослідження і не ставлять під сумнів достовірність отриманих результатів.

Загальні висновки щодо дисертаційної роботи. Враховуючи актуальність, наукову новизну сформульованих положень, теоретичну цінність і практичну спрямованість отриманих результатів, їхню обґрунтованість і достовірність, є достатні підстави вважати, що дисертація Денисюк Анастасії Валентинівни «Політичний діалог як чинник консолідації українського суспільства» відповідає спеціальності 052 Політологія, галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки. Авторка продемонструвала високий рівень аналітичної роботи та вміння використовувати різноманітний методологічний інструментарій. Дисертація є міждисциплінарним дослідженням, що підвищує її теоретичну значущість.

Дисертація є завершеною науковою працею, у якій авторка отримала науково-обґрунтовані результати. Дисертація відповідає вимогам п 6.9

«Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разовою спеціалізованою вченою радою закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами) та «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, а також наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», а її авторка – Денисюк Анастасія Валентинівна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія.

Офіційний опонент:

доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук і права
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

Світлана НАУМКІНА

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ

створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 16:20:15 04.12.2023

Назва файлу з підписом: Відгук Наумкіна на дис Денисюк 1.pdf.asice

Розмір файлу з підписом: 409.1 КБ

Назва файлу без підпису: Відгук Наумкіна на дис Денисюк 1.pdf.asice

Розмір файлу без підпису: 409.1 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: НАУМКІНА СВІТЛАНА МИХАЙЛІВНА

П.І.Б.: НАУМКІНА СВІТЛАНА МИХАЙЛІВНА

Країна: Україна

РНОКПП: 1968507942

Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 00:20:13 04.12.2023

Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"

Серійний номер: 5E984D526F82F38F0400000088AA3301F0799B04

Тип носія особистого ключа: Незахищений

Алгоритм підпису: ДСТУ-4145

Тип підпису: Удосконалений

Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)

Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)

Сертифікат: Кваліфікований

**Голові разової спеціалізованої
вченої ради Харківського
національного
університету імені В. Н. Каразіна
професору Олександрові ФІСУНУ
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4**

ВІДГУК

офіційного опонента, професора кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, доктора політичних наук (спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси), професора Ротар Наталії Юріївни на дисертаційну роботу Денисюк Анастасії Валентинівни «Політичний діалог як чинник консолідації українського суспільства», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки, за спеціальністю 052 – Політологія

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Активний процес європейської та євроатлантичної інтеграції України, демократизація відносин між політичною елітою і громадянами є тим стратегічним курсом, що потребує формування цілісного механізму політичного діалогу між всіма суб'єктами, які залучені до його реалізації. Саме політичний діалог допомагає виробити генеральні лінії та означити пріоритетні сфери, які визначають розвиток відносин й ті імпульси, що закладені у співпрацю між сторонами взаємодії. Сьогодні відбувається загострення політичної ситуації (війни, кризи, конфлікти), що вимагає пошуку цивілізованого механізму розв'язання проблем. Тому політична практика потребує побудови і моделювання ефективного політичного діалогу.

Політичний діалог належить до спектру базових категорій політичної науки та відображає широкий спектр дій, починаючи від переговорів на високому рівні і завершуючи посередництвом в процесі узгодження інтересів чи примирення сторін. Роль політичного діалогу є незаперечною на всіх етапах динаміки внутрішніх конфліктів чи конфліктів, що відбуваються в системі

міжнародних відносин. Такий контекст фокусує дослідницьку увагу на проблемі зміцнення легітимності політичних інститутів шляхом формування консенсусу щодо їх належного функціонування та довіри до них. Загалом, політичний діалог позиціонується: (1) як інструмент політичної комунікації в нестабільних умовах; (2) спроба поглянути на демократію як на політичну систему, що не гарантує консенсусу, але забезпечує краще розуміння сторін конфлікту. Політичний діалог відбувається у багатьох формах, ініціюється та сприяє різноманітним акторам та відбувається на різних рівнях функціонування суспільства. Традиційно, розрізняють чотири типи діалогу, по-перше, це діалог на високому рівні за участю політичних лідерів, зорієнтований на позиціонування сили сторін чи пошук політичного компромісу; по-друге, це діалог як простір втручання інститутів громадянського суспільства, що спрямований на зміцнення довіри та вироблення навичок діалогової комунікації; по-третє, це політичний діалог, спрямований на досягнення миру, державотворення та розвиток; по-четверте, це багаторівневий діалог, що відбувається на різних рівнях суспільства з метою залучення громадян до створення достатнього національного консенсусу в дискурсі критично важливих проблем. Кожен тип політичного діалогу має свої переваги та обмеження, проте їх не варто розуміти як такі, що виключають один одного, швидше, вони є взаємодоповнюючими. Політична практика доводить, що в умовах системних ризиків та криз більш доцільно паралельно вести діалоги різних типів. Але такий підхід можна застосовувати тільки в тому разі, якщо вони переслідують однакові цілі та не суперечать один одному.

Попри те, що науковці, політики, громадські діячі усвідомлюють цінність і значення політичного діалогу, в сучасній політичній науці відсутнє його комплексне дослідження як чинника консолідації політичної нації та розвитку політичної культури українського суспільства. Особливо цінним в умовах війни є формування діалогу між громадянами і владою, між представниками різних політичних субкультур, між державами тощо.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому і оформлення.

Дисертація А. В. Денисюк виконана на кафедрі суспільно-політичних наук Вінницького національного технічного університету, відповідно до комплексної теми «Політичний консенсус в Україні як світоглядна і практична проблема» № 91К1, та кафедри політології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, відповідно до наукової комплексної теми «Реформування політичної системи України у порівняльній та глобальній перспективі», номер державної реєстрації 0119U102298.

Рукопис дисертації складається з анотацій українською та англійською мовами, переліку умовних скорочень, вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи складає 233 сторінки, обсяг основного тексту – 194 сторінки. Список використаних джерел містить 326 найменувань, з них 57 – іноземною мовою.

У Вступі сформульовано актуальність дослідження, мета і завдання, ступінь розробленості наукової проблематики як зарубіжними, так і українськими дослідниками, теоретичне і практичне значення для різних сфер життя суспільства (с. 25–33).

Визначаючи теоретико-методологічні засади становлення та розвитку політичного діалогу А. В. Денисюк висвітлює класичні уявлення та означає сучасний стан досліджень політичного діалогу, формулює його авторське визначення, обґрунтовує класифікації, виокремлює складові та описує ознаки. Здійснюючи аналіз сучасного наукового політологічного дискурсу щодо виділення особливостей та чинників політичного діалогу, авторка використала широкий методологічний інструментарій для дослідження політичного діалогу, його впливу на процес консолідації суспільства, на усвідомлення національної ідентичності (с. 69–87). Науковим здобутком А. В. Денисюк є застосування міждисциплінарного та соціетального підходу до вивчення проблеми політичного діалогу. Якість проведеного аналізу суб'єктивних та об'єктивних чинників формування політичного діалогу з метою консолідації суспільства

демонструє високий рівень обізнаності авторки дисертації з результатами сучасних наукових досліджень з проблематики, яка вивчається.

Вивчення політичного діалогу як детермінуючого фактору консолідації українського суспільства, А. В. Денисюк здійснює через встановлення характеру взаємозв'язку між політичною культурою, актуальними політичними цінностями та політичним діалогом. Приділяючи належну увагу питанням національної ідентичності, менталітету, політичній поведінці представників різних політичних субкультур в Україні, авторка виокремлює детермінанти формування політичного діалогу, концентруючи увагу, зокрема, на деструктивних детермінантах, таких як війна, корупція, криза. Одним з важливих питань, яке вивчає в дисертації А. В. Денисюк, є питання організації та смислового наповнення діалогу з громадянами, які проживають на тимчасово окупованих територіях та перебувають під тиском окупантів. Здійснений аналіз дозволив авторці запропонувати механізми підтримки комунікації з українцями з метою надання правдивої інформації про всі сфери життя в Україні, про перебіг воєнного конфлікту, з метою мінімізації інформаційного впливу держави-агресора на українців.

Схвально оцінюємо ту частину дисертації, яка присвячена проблемі прaxeології формування та реалізації політичного діалогу в Україні, в якій проаналізовано можливості, перспективи і проблеми реалізації громадської дипломатії, громадського лобіювання та електронної демократії як форм політичного діалогу в системі політична еліта – громадянське суспільство. Запропоновані механізми демократизації комунікації, збільшення довіри і консолідації українців опираються на результати порівняльного аналізу національного характеру українців та росіян, політичних режимів і політичних традицій двох держав. А. В. Денисюк, досліджуючи потенціал впливу інформаційно-комунікативних технологій на свідомість людей, зміст та якість політичного діалогу, змодельовала сценарії політичного діалогу між Україною і Росією за конкретних умов.

У Висновках авторка наводить основні наукові результати здійсненого комплексного дослідження ролі, форм, структури, рівнів політичного діалогу як чинника консолідації українського суспільства (с. 188–194). Усі висновки є обґрунтованими та становлять як наукову, так і практичну цінність. Дисертація має цілісний, завершений характер. Аналіз змісту анотації до дисертації засвідчує її відповідність основним положенням, які викладено в тексті дисертації. Анотація не містить положень чи ідей, які не зазначені в основному тексті дисертації. Анотація подана українською та англійською мовами і є узагальненим коротким викладом основного змісту дисертації та основних результатів дослідження, що позначені елементами наукової новизни. Дисертація оформлена українською мовою із дотриманням наукового стилю. Вона повністю відповідає чинним вимогам до такого виду робіт.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація А. В. Денисюк характеризується системністю, послідовністю викладення матеріалу, чіткістю формулювань, обґрунтованістю основних висновків, рекомендацій та власної позиції. Детальне ознайомлення з текстом дисертації А. В. Денисюк дає підстави стверджувати, що підхід дисертантки до аналізу предмета дослідження є обґрунтованим. Об'єкт і предмет дослідження визначення чітко і правильно, вони відповідають заявленій темі. Мета дослідження сформульована науково виважено, а його завдання досить добре корелюють із вказаною метою щодо розв'язання загальної актуальної дослідницької проблеми — визначення ролі політичного діалогу в сучасному політичному житті, виявлення його сутності й особливостей формування як консолідуючого чинника українського суспільства.

Дисертація має логічну структуру, яка дозволяє розкрити позначені дослідницькі завдання і досягти сформульованою мети. Висловлені наукові положення та висновки визначаються науковістю та вірогідністю. Дисертаційна робота містить нові, раніше не захищені наукові положення, які вважаємо достатньо обґрунтованими. Отримані в роботі наукові результати в сукупності

розв'язують актуальну наукову проблему, що виявляється у аналізі та побудові ефективного політичного діалогу для розв'язання актуальних політичних конфліктів і криз, для гуртування нації та реалізації стратегії нашої держави.

Наукова новизна досліджень та одержаних результатів. Наукова новизна дисертаційного дослідження є переконливою, а результати і положення, які виносяться здобувачкою на захист, є обґрунтованими, повними і логічними (с. 29–31). На схвалення заслуговують положення роботи, які відбивають новизну дисертації. Багато проблемних питань у вітчизняній політичній науці ставляться вперше, зокрема: у вітчизняній політичній науці обґрунтовано феномен політичного діалогу як певної універсальї політичної культури суспільства, що являє собою цілісну структуру, у якій символічно і нерозчленовано згорнуті, з одного боку, ситуативні смисли комунікативної взаємодії, а з іншого, диспозиції світолюдської цілісності, що дозволяють розуміти діалог в політиці не лише як певний комунікативний режим, а вимагає його більш глибокого тлумачення саме як перспективи розв'язання нагальних політичних проблем як усередині суспільства, так і у міждержавних взаємодіях; подано авторське розуміння і визначення політичного діалогу як універсального базового механізму організації міжлюдської комунікативної взаємодії соціальних суб'єктів, що представляє собою ідеальну модель раціонального регулювання суперечностей у царині політики, в умовах соціальних змін, політичних конфліктів і криз; в результаті проведеного комплексного аналізу феномену політичного діалогу, розширено рамки дослідження особливостей його формування та класифікації, проведено теоретико-методологічний аналіз діалогових форм політичної консолідації, що дозволяє стверджувати, що політичний діалог є не лише одним з її феноменів, але й ідеально-смісловим принципом, тому він повинен бути предметом тривалої теоретичної реконструкції.

Поглиблено розуміння структури та видів політичного діалогу; аналіз діалектики взаємозв'язку між політичною культурою і політичним діалогом, коли політична культура і свідомість, разом з іншими чинниками, формують,

спрямовують і коригують самий політичний діалог; поглиблено положення щодо консолідуючого потенціалу національної ідентичності в контексті розбудови політичного діалогу на основі схожості ціннісних орієнтацій і відповідних форм поведінки, політичної культури, що характеризують наявність у їх носіїв відповідного ставлення до політичних інститутів, влади, політичної еліти, правлячих політичних партій, формування політичного діалогу в українському суспільстві за сучасних умов тощо.

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях. Основні результати та положення дисертаційного дослідження здобувачки викладені нею у 10 наукових публікаціях, із яких 4 одноосібні, а 6 у співавторстві, та 14 матеріалів науково-практичних конференцій. Наукові положення повністю обґрунтовані та отримали необхідну апробацію на науково-практичних конференціях. Публікації чітко та повно відображають результати та висновки дослідження, які є логічними та обґрунтованими.

Дотримання академічної доброчесності. Дисертація є самостійним дослідженням А.В. Денисюк. Всі сформульовані в ній положення і висновки ґрунтуються на основі власних досліджень. Зроблені посилання на наукові праці здобувачки, наведені в анотації. Перелік цих праць також міститься у списку використаних джерел. Усі публікації здобувачки пов'язані з темою дисертації і розкривають її зміст. У дисертаційній роботі не виявлено ознак академічного плагіату та інших порушень, які могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного авторкою дослідження.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертації. Теоретичне і практичне значення роботи полягає у розширенні сучасних знань у сфері політичної конфліктології, комунікації та політичної ідеології. Основні результати, положення, висновки, пропозиції можуть бути використані в діяльності органів державної влади, в аналітичних розробках науково-дослідних інститутів, у освітянській сфері, у процесі розробки засадничих положень національної безпеки України, під час підготовки програм, навчально-методичних матеріалів дисциплін, які присвячені питанням

політології, соціології, політичної психології, міжнародним відносинам, політичної конфліктології, політичної комунікації та ін.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Відзначаючи високий рівень концептуального осмислення проблеми політичного діалогу та позитивно оцінюючи результати і висновки здійсненого А. В. Денисюк наукового дослідження, вважаємо за необхідне висловити окремі зауваження та побажання, що мають рекомендаційний характер

1. У дисертаційному дослідженні авторкою піднімається досить багато питань, які потребують аналізу. Зокрема, йдеться про аналіз публікацій про Україну і російсько-українську війну у ЗМІ Російської Федерації. Систематизовано матеріали, проаналізований зміст публікацій у деяких російських засобах інформації, який демонструє маніпуляцію свідомістю росіян і заклик до продовження війни проти українців та їх знищення, роздмухування воєнного конфлікту. На нашу думку, це могло б бути окремим дослідженням, оскільки це багатофакторне питання. Однак із політичним діалогом пов'язані комунікативні технології, які скеровують зміст і результат політичного діалогу. Тому потребують уточнення запропоновані дисертанткою заходи протидії таким маніпуляціям у російських ЗМІ. Які комунікативні технології є ефективними за таких умов?

2. Як зазначено у дисертаційному дослідженні, що політичний діалог між керуючою елітою і громадянським суспільством здатний сприяти подальшому розвитку демократизації українського суспільства. І навпаки, демократизація суспільства впливає на зміст політичного діалогу. Проте за умов російсько-української війни багато інформації є секретною і не оприлюднюється, результати розслідування корупційних скандалів часто залишаються не оприлюдненими тощо. При тому, що в українському суспільстві є високий рівень довіри до ЗСУ, і вона зростає до громадських організацій, відбувається поглиблення усвідомлення національної ідентичності українців. Тому виникає питання, які критерії ефективності політичного діалогу в Україні між керуючою елітою і громадянами за сучасних умов?

3. У дисертації розглядаються детермінанти побудови політичного діалогу в українському суспільстві. Зокрема, Анастасія Денисюк приділяє увагу деструктивним чинникам (с. 31, 117–131). На основі яких критеріїв, ознак відбувся поділ на об'єктивні та суб'єктивні детермінанти? Чи мають деструктивні чинники справити позитивний вплив на розвиток політичного діалогу в українському суспільстві за сучасних умов?

4. Авторкою стверджується, що консолідація суспільства має певні етапи розвитку, і вагому роль тут відіграє національна ідентичність (с. 106–116). Проте наявність політичних субкультур в Україні є свідченням існування різних ідентичностей. Чи важливо сприяти розвитку єдиної ідентичності в українському суспільстві, або консолідація суспільства може ґрунтуватись на основі розвитку інших процесів та явищ?

5. У дисертації йдеться, зокрема, про теорію ігор в рамках математичного моделювання (с. 171–176). На нашу думку, це потужне дослідження і створення моделей політичного діалогу доцільно зробити і оприлюднити в окремій науковій праці. Однак, можна погодитись, що політичні моделі та сценарії збагатили дисертаційну роботу і продемонстрували науковий рівень дисертантки.

Наведені нами міркування мають характер наукової дискусії, і, безумовно, не впливають на позитивну оцінку дисертаційного дослідження А. В. Денисюк та не знижують його науково-практичної цінності. Робота виконана на високому теоретико-методологічному рівні, є цілісною та завершеною.

Загальний висновок про дисертаційну роботу. Враховуючи актуальність, наукову новизну сформульованих положень, теоретичну цінність і практичну спрямованість отриманих результатів, їхню обґрунтованість і достовірність, є достатні підстави вважати, що дисертація Денисюк Анастасії Валентинівни «Політичний діалог як чинник консолідації українського суспільства» відповідає спеціальності 052 Політологія, 05 Соціальні та поведінкові науки. Авторка продемонструвала високий рівень аналітичної роботи та вміння використовувати різноманітний методологічний

інструментарій, зокрема, що стосується політичної культури та ідеології, політичних інститутів та процесів, міжнародних відносин. Дисертація є міждисциплінарним комплексним дослідженням, що підвищує її теоретичну значущість.

Дисертація є завершеною науковою працею, у якій авторка отримала науково-обґрунтовані результати. Дисертація відповідає вимогам п. 6.9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разовою спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами) та «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, а також наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», а її авторка — Денисюк Анастасія Валентинівна — заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія.

Офіційний опонент:

доктор політичних наук, професор,
професора кафедри політології та
державного управління
Чернівецького національного
університету імені
Юрія Федьковича

Наталія РОТАР

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 14:38:16 04.12.2023

Назва файлу з підписом: Ротар_Денисюк _відгук.pdf
Розмір файлу з підписом: 568.4 КБ

Перевірені файли:
Назва файлу без підпису: Ротар_Денисюк _відгук.pdf
Розмір файлу без підпису: 539.5 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: РОТАР НАТАЛІЯ ЮРІЇВНА
П.І.Б.: РОТАР НАТАЛІЯ ЮРІЇВНА
Країна: Україна
РНОКПП: 2587703341
Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 14:38:15
04.12.2023
Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"
Серійний номер: 5E984D526F82F38F04000000CC072D014E2A8B04
Алгоритм підпису: ДСТУ-4145
Тип підпису: Удосконалений
Тип контейнера: Підпис PDF-файла (PAdES)
Формат підпису: З позначкою часу від ЕП (PAdES-B-T)
Сертифікат: Кваліфікований

**Голові
разової спеціалізованої вченої ради
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
професору Олександрю ФІСУНУ
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022**

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента, доктора політичних наук (спеціальність 23.00.02 — Політичні інститути та процеси), доцента, професора кафедри політології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Шаповаленко Марини Володимирівни на дисертаційну роботу Денисюк Анастасії Валентинівни «Політичний діалог як чинник консолідації українського суспільства», подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки, за спеціальністю 052 – Політологія

Обґрунтування вибору теми дослідження. Досліджувана тема є надзвичайно актуальною. Сьогоднішній світ охоплений війнами, конфліктами, які потребують розв'язання у політичній площині. На роль досить універсального механізму знаходження порозуміння претендує політичний діалог. Звичайно, потреба у діалозі є перманентною, на що звертають увагу і політики, і громадські активісти. Але його застосування для розв'язання актуальних проблем сьогодення є досить новим і важливим, особливо в умовах війни. Крім того, як наукова категорія він є недостатньо дослідженим, адже його структура, види, чинники формування та функції потребують аналізу та детальної характеристики.

Зокрема, важливою проблемою є об'єднання українського суспільства, враховуючи наявні відмінності у менталітеті, політичних уподобаннях жителів різних регіонів України, суспільно-політичну ситуацію в Україні, тимчасово окуповані території та багато інших факторів. Тут діалог є тим чинником, який здатний не лише згуртувати націю, але й сприяти забезпеченню безпеки держави. Тому звернення дисертантки до комплексного аналізу феномену політичного діалогу є своєчасним.

Актуальність обраної теми також обумовлена ступенем розробленості цієї проблеми у науковій літературі. Попри наявність наукових робіт, що присвячені розгляду питань використання політичного діалогу між правлячою елітою і громадянським суспільством, наразі залишається багато моментів, які

мало досліджені. Зокрема, дисертантка слушно розглядає діалог між владою і громадянським суспільством в Україні як такий, що визначає в багатьох аспектах репутацію держави у міжнародних комунікаціях та сприяє об'єднанню нації. Усе перераховане доводить актуальність, теоретичну то практичну цінність дисертаційного дослідження А. В. Денисюк.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому і оформлення.

Дисертація складається зі вступу; трьох розділів, що включають підрозділи; висновків; списку використаних джерел (326 найменувань, з них 57 — іноземною мовою) і додатків. Обсяг загального тексту дисертації складає 233 сторінки, з них основного тексту — 194 сторінки.

У **першому** розділі дисертації «Теоретико-методологічні засади становлення та розвитку політичного діалогу» розглянуто зміст основних понять, змін уявлень про політичний діалог у різні історичні періоди. Проаналізовано діалог з точки зору міждисциплінарних підходів. Доведено, що

політичний діалог виступає механізмом, оптимальною цивілізованою технологією узгодження інтересів між суб'єктами політики, одночасно, є процесом і методом комунікації. Показано взаємозв'язки та взаємозалежність політичного діалогу із рівнем політичної культури як політичної еліти, так і громадян. Акцентовано увагу на ролі політичного діалогу як чинника консолідації суспільства, що спрямований на оптимальне узгодження інтересів різних соціальних груп, розв'язання конфліктів, знаходження спільної ціннісної основи для розвитку суспільства. Систематизовані функції політичного діалогу та стадії консолідації суспільства. Аргументовано виокремлені чинники побудови політичного діалогу, запропоновані його класифікації та визначені структурні компоненти.

У **другому** розділі «Політичний діалог як детермінуючий фактор консолідації українського суспільства» розглянуто взаємозв'язок політичної культури і політичного діалогу. Охарактеризовано чинники, які впливають на форми та зміст політичного діалогу. Зокрема, показана роль політико-психологічних чинників, роль об'єктивних та суб'єктивних детермінант, які визначають якість та ефективність діалогу, особливо між владної елітою та громадянами. Дисертантка акцентує увагу на ролі національної ідентичності, актуальних суспільно-політичних цінностях, особливостях політичної культури, підтримці державної стратегії, що впливають на процес побудови діалогу з метою консолідації сучасного українського суспільства. Слушним є звернення до характеристики політичних субкультур в Україні, що часто використовуються з метою маніпуляції свідомістю. Показано, що під впливом російсько-української війни, збільшення довіри до громадських організацій,

завдяки політичному діалогу відбувається поглиблення усвідомлення національної ідентичності. Своєчасними є запропоновані механізми об'єднання українців за допомогою сучасних інформаційних технологій та інструментів. Доведено, що політичний діалог опосередкований як конструктивними, так й деструктивними детермінантами.

У **третьому** розділі «Праксеологія формування і реалізації політичного діалогу в Україні» аналізуються сучасні форми політичного діалогу, які мають значний потенціал: громадська дипломатія, громадський лобізм та електронна демократія. Аналізується воєнний конфлікт між Російською Федерацією і Україною та його складова — інформаційно-психологічна війна. Характеризуються відмінності у базових ціннісно-світоглядних орієнтаціях та менталітеті українців і росіян, що є ґрунтом для виникнення конфліктів. Проаналізовано роль російської провладної пропаганди, яка поглиблює кризу та підтримує війну Росії проти України. Змодельовані варіанти майбутнього політичного діалогу, що побудований на різних чинниках і враховує особливості політичного режиму та управління.

У **висновках** окреслені основні результати дисертаційного дослідження, практичне значення отриманих результатів, а також перспективні напрями їх використання, зокрема викладено можливі напрямки для подальших політологічних досліджень зазначеної проблематики.

Анотація дисертації ідентична її основному змісту то повною мірою відображає основні положення дослідження. Позитивно варто відмітити використання статистичних даних та результатів соціологічних досліджень, їх порівняння та аналіз. Також здобутком є те, що Анастасія Денисюк оприлюднювала результати своїх досліджень, починаючи ще з 2014 р., що свідчить про систематичну, тривалу і сплановану дослідницьку роботу, результатами якої дисертантка ділилась з науковою спільнотою.

Оформлення дослідження відповідає встановленим вимогам. Робота виконана грамотною українською мовою. Матеріал дисертації викладений чітко і послідовно, що засвідчує ерудованості авторки, її здібності до критичного аналізу існуючих підходів і теорії та креативного мислення.

Список використаних джерел містить як вітчизняні, так і закордонні напрацювання, що свідчить про те, що авторка спирається на сучасні дослідження цієї проблематики.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами. Обрана А. В. Денисюк тема дисертації «Політичний діалог як чинник консолідації українського суспільства» узгоджується з Концепцією Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті» (на період до

2034 року), Антикорупційною стратегією (на 2021-2025 рр.), Концепцією державної санкційної політики України тощо.

Тема дисертації затверджена та виконана в межах науково-дослідної роботи відповідних кафедр та пов'язана з науковими програмами і планами кафедри суспільно-політичних наук Вінницького національного технічного університету та кафедри політології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (с. 26-27).

Ступінь обґрунтованості наукових положень. Основні результати дисертаційної роботи Денисюк А. В. відповідають критеріям новизни, обґрунтованості та достовірності. Результати проведеного дисертаційного дослідження у вигляді авторських наукових гіпотез та положень, висновків і рекомендацій мають високий ступінь обґрунтованості, який підтверджується аналізом і узагальненням теоретико-методологічних підходів, а також власним дослідженням для досягнення поставлених завдань.

Обґрунтованість наукових досліджень і висновків забезпечено обґрунтованим використанням системи загальнонаукових та спеціальних методів. Історичний підхід використаний для аналізу розуміння сутності й ролі діалогу у суспільно-політичній сфері у різні періоди життя соціуму, усвідомлення національної ідентичності (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2). За допомогою методу контент-аналізу дисертантка визначила сутність та мету політичного діалогу через аналіз текстів та інших матеріалів (підрозділ 3.3). Порівняльний підхід доповнив наукові пошуки при проведенні історичних паралелей із політичною дійсністю, у з'ясуванні конструктивних параметрів політичного діалогу в контексті сумісності реальної політичної діяльності та моралі, співвідношення проголошених цінностей і державних стратегій. Соціетальний підхід надав можливість проаналізувати культуру суспільства, менталітет і психологічні особливості громадян (підрозділи 2.1, 2.3, 3.3). Методи моделювання та прогнозування застосовуються при аналізі сценаріїв політичного діалогу в умовах певної політичної системи і визначення практичних перспектив реалізації основних положень політичного діалогу (підрозділи 3.2, 3.3). Виконанню сформульованих завдань сприяло використання таких методологічних принципів як об'єктивності, цілісності, системності у проведенні дослідження проблеми побудови і реалізації політичного діалогу.

Важливим є використання даних соціологічних опитувань, проведених Інститутом соціології НАН України, Центром Разумкова, Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, Соціологічною групою «Рейтинг», Київським міжнародним інститутом соціології, звіти Group

International Country Risk Guide (ICRG) та статистичних даних Державної служби статистики України.

Основні наукові результати отримані авторкою та їх наукова новизна зумовлена сформульованими завданнями і засобами для їх розв'язання. Вона полягає у комплексному дослідженні феномену політичного діалогу як на рівні політологічного аналізу, так й на рівні проблеми консолідації українського суспільства в умовах російсько-української війни.

Дисертаційна робота має безумовно науково новизну, яка полягає в тому, що вперше:

— у вітчизняній політичній науці обґрунтовано феномен політичного діалогу як певної універсальї політичної культури суспільства, що являє собою цілісну структуру, у якій символічно і нерозчленовано згорнуті, з одного боку, ситуативні смисли комунікативної взаємодії, а з іншого, сенси і диспозиції світолюдської цілісності, що дозволяють розуміти діалог в політиці не лише як певний комунікативний режим, а вимагає його більш глибокого тлумачення саме як перспективи розв'язання нагальних політичних проблем як усередині суспільства, так і у міждержавних взаємодіях;

— подано авторське розуміння і визначення політичного діалогу як універсального базового механізму організації міжлюдської комунікативної взаємодії соціальних суб'єктів, що представляє собою ідеальну модель раціонального регулювання суперечностей у царині політики, в умовах соціальних змін, політичних конфліктів і криз;

— в результаті проведеного комплексного аналізу феномену політичного діалогу, розширено рамки дослідження особливостей його формування та класифікації, проведено теоретико-методологічний аналіз діалогових форм політичної консолідації, що дозволяє стверджувати, що політичний діалог є не лише одним з її феноменів, але й ідеально-смісловим принципом, тому він повинен бути предметом тривалої теоретичної реконструкції.

Науково важливим є той факт, що вивчення теоретичного та практичного підґрунтя проблем дало змогу поглибити:

— розуміння структури та видів політичного діалогу; аналіз діалектики взаємозв'язку між політичною культурою і політичним діалогом, коли політична культура і свідомість, разом з іншими чинниками, формують, спрямовують і коригують самий політичний діалог; політична культура як складова культурної системи суспільства охоплює ті її елементи, які стосуються сфери політики. В той же час, вона як чинник розвитку політичної системи, концентрує в собі соціально-психологічні аспекти політичного життя;

— положення щодо консолідуючого потенціалу національної ідентичності в контексті розбудови політичного діалогу на основі схожості ціннісних орієнтацій і відповідних форм поведінки, політичної культури та переконань, що характеризують наявність у їх носіїв відповідного ставлення до політичних інститутів, влади, політичної еліти, правлячих політичних партій, способів політичної участі тощо;

— поняття деструктивних (суб'єктивних і об'єктивних) детермінант формування політичного діалогу в українському суспільстві за сучасних умов. Визначено, що низький рівень політичної культури суспільства використовується державою-агресором для роздування міждержавних, міжрегіональних конфліктів, в тому числі, з метою дестабілізації ситуації в Україні та знищення державності.

У дисертації отримали подальший розвиток:

— ідея підвищення ефективності громадського лобізму, громадської дипломатії та електронної демократії як інструментів і діалогових форм в Україні. Наявність механізму регулювання лобізму надає громадськості можливість мати реальну інформацію про суб'єктів політики, які ініціюють прийняття певних рішень; громадська дипломатія сприяє демократизації відносин у суспільстві та покращує імідж держави; е-демократія є ґрунтом для побудови прозорих довірливих відносин між владою і громадянами;

— положення, стосовно того, що в умовах воєнного конфлікту між Російською Федерацією і Україною виявлено принципові відмінності у базових ціннісно-світоглядних орієнтаціях різних соціокультурних спільнот, що, в свою чергу, стало потужним конфліктогенним чинником як на рівні міжособистісної, міжгрупової, так і міждержавної взаємодії. Зазначені відмінності, разом із національними, ментальними, політико-культурними особливостями певних прошарків населення, використовуються суб'єктом політичного впливу у інформаційній війні;

— розуміння необхідності зміни модусу можливого політичного діалогу в умовах воєнного конфлікту між Російською Федерацією і Україною, з урахуванням учасниками політичного діалогу природи конфлікту; історичних підвалин розв'язання війни; мети; політико-культурних особливостей українців і росіян; наслідків війни; методів, технологій та інструментів впливу.

Результати дослідження Денисюк А. В. пройшли наукову апробацію у 24 наукових працях.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертації А. В. Денисюк полягає у тому, що сформульовані та аргументовані положення, висновки і пропозиції впроваджено і можуть бути надалі використані у:

науково-дослідній сфері — під час подальшої теоретичної розробки проблем побудови політичного діалогу на різних рівнях, прогнозування політичних процесів, побудови концепцій консолідації українського суспільства та демократизації відносин між елітою і громадянами; навчально-методичній діяльності — при викладанні навчальних дисциплін політологічного профілю та підготовці навчально-методичних матеріалів для дисциплін «Політологія», «Комунікологія», «Соціологія конфлікту» та інших; діяльності органів державної влади у процесі розробки засад національної безпеки України; законотворчому процесі при підготовці законопроектів про громадське лобіювання й громадську демократію та вдосконалення закону про електронне врядування та електронну демократію.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. При детальному розгляді дисертації А. В. Денисюк текстових запозичень без посилання на джерела та інших порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Анастасії Валентинівни є самостійною науковою працею авторки. Усі висновки, зокрема, й ті, що характеризують наукову новизну дисертаційного дослідження, одержані авторкою особисто.

Повнота викладу наукових положень в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні наукові результати дисертації відображено у 24 наукових працях. Це 10 наукових статей (4 одноосібні та 6 у співавторстві), які опубліковані у наукових виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з політичних наук, та 14 матеріалів науково-практичних конференцій. В наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації, наукові положення дисертації викладені у належному обсязі.

Зауваження щодо змісту та оформлення дисертації. У цілому, визначаючи логічність та послідовність побудови дослідження, здобутки дисертантки, вважаю за необхідне звернути увагу на окремі дискусійні положення роботи:

1. У дисертації розглядається політичний режим, як один із чинників побудови політичного діалогу, його особливості та види. У роботі обґрунтовано, що гібридний, непатримоніальний режим впливають на якість політичного діалогу. Розглядаються корупція та низький рівень верховенства права як «симптоми» неопатримоніального характеру політичного режиму (с. 45, 47, 53-55, 66, 69, 72-75). Слушно відмічається, що нині є позитивні зрушення у демократизації політичних відносин. Разом з тим, доцільно було б розглянути у дисертації політико-історичні аспекти становлення неопатримоніального режиму в Україні, відповідно, й зміни у політичній комунікації у ці періоди.

2. У підрозділі 3.1 розглядається електронна демократія як форма політичного діалогу. Обґрунтовано, що її інструменти сприяють прозорості діяльності влади, збільшенню рівня довіри до неї, можливості контролю з боку громадян у сфері прийняття важливих рішень та мінімізації корупції. Проте, у дисертації недостатньо уваги приділено необхідності розвитку нормативно-правової бази (у тому числі, стандартів, протоколів), що регламентує розвиток інформаційного суспільства в Україні у напрямі забезпечення послуг суспільства знань (індикатори ЄС), е-демократії та е-урядування. Це зменшувало б ризики маніпуляцій із інструментами електронної демократії, що позитивно позначилось би на побудові діалогу влади і суспільства.

3. Одним із безумовних елементів наукової новизни дисертаційної роботи є розгляд взаємного впливу та взаємної залежності рівня політичної культури і особливостей побудови політичного діалогу. Проаналізовано досить детально структурні компоненти політичної культури, які впливають (сприяють, або гальмують) на процес консолідації суспільства. Слушно зазначається, що підвищення рівня політичної культури сприяє формуванню більш змістовного ефективного політичного діалогу. Проте, одному із компонентів політичної культури у дисертації приділено менше уваги, а саме, — рівню знань громадян про політику, діяльність державних інституцій, про функції різних гілок влади та показники роботи політичних лідерів. На думку рецензента, було б доцільно детально проаналізувати чинники розвитку політичної культури і свідомості та запропонувати механізми політичної просвіти громадян, що, в результаті сприятимуть побудові демократичного прозорого діалогу влади і суспільства.

4. У підрозділі 3.3 розглядаються інформаційно-комунікативні технології, зокрема пропаганда, що продукується і спрямовується Російською Федерацією як на росіян, так і на українців, які проживають на тимчасово окупованих територіях, так і на громадян інших держав світу. На наш погляд, у дисертаційній роботі варто розкрити механізми або технології для зменшення впливу цих маніпулятивних технологій на свідомість громадян, враховуючи що держава-терорист активно фінансує ЗМІ та загалом цей напрямок.

Наведені міркування та пропозиції здебільшого носять дискусійний характер і не впливають на позитивну оцінку дисертації А. В. Денисюк.

Загальний висновок. Представлена дисертаційна робота Денисюк Анастасії Валентини «Політичний діалог як чинник консолідації українського суспільства» є завершеною, сформульовані у ній наукові результати містять елементи наукової новизни, які мають теоретичне і практичне значення для політології. Дисертація А. В. Денисюк відповідає спеціальності

052 Політологія, 05 Соціальні та поведінкові науки. Дисертаційне дослідження відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачі вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. №261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 р. №283), наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами, внесеними згідно з наказу Міністерства освіти науки України від 31 травня 2019 р. № 759) «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та «порядку присудження студента доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а авторка роботи — Денисюк Анастасія Валентинівна — заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія.

Офіційний рецензент:

доктор політичних наук, доцент,
професор кафедри політології
філософського факультету,
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна

Марина ШАПОВАЛЕНКО

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ

створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 09:08:18 07.12.2023

Назва файлу з підписом: Рецензія Шаповаленко на дис Денисюк .pdf.p7s

Розмір файлу з підписом: 171.7 КБ

Назва файлу без підпису: Рецензія Шаповаленко на дис Денисюк .pdf

Розмір файлу без підпису: 153.9 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: Шаповаленко Марина Володимирівна

П.І.Б.: Шаповаленко Марина Володимирівна

Країна: Україна

РНОКПП: 2217823524

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 17:23:06 06.12.2023

Сертифікат виданий: КНЕДП ЦСК АТ «Ощадбанк»

Серійний номер: 1501C0

Тип носія особистого ключа: Незахищений

Алгоритм підпису: ДСТУ-4145

Тип підпису: Удосконалений

Тип контейнера: Підпис та дані в одному файлі (CAAdES enveloped)

Формат підпису: З повними даними ЦСК для перевірки (CAAdES-X Long)

Сертифікат: Кваліфікований